

3009 191

191
1757

SZ. ISTVÁN KIRÁLY
B Ő L C S E S É G E.

EGYHÁZI BESZÉD,
MELYET ELSŐ SZ. KIRÁLYUNK SZÜLŐVÁROSÁBAN ÉS SZ.
ÜNNEPÉN MONDOTT

S Á G H Y V E N D E L

MUZSLAI PLEBÁNOS.

2.

ESZTERGOMBAN,

NYOMATOTT HORÁK EGYED BETŪIVEL.

S. 192 00565971

REV. JOHN A. KIRBY

BOLLES BROS.

1874

REV. JOHN A. KIRBY

REV. JOHN A. KIRBY

REV. JOHN A. KIRBY

REV. JOHN A. KIRBY

REV. JOHN A. KIRBY

**Légy bátor; mert veled van a te Urad,
Istened, mindenekben, amiket kezdesz.** Jos. 1, 9.

A mely nemzet a maga történetén az isteni gondviselés nyomait föl nem találja, annak vagy nincs még multja; vagy nem forgatta át története lapjait.

A mely nemzetnek pedig multja is van, s az, isteni gondviselés nyomait is feltalálja történetén; de nem tudja történetéből kibetűzni azon ösvényt, melyet számára az isteni gondviselés kijelelt: annak megvannak számítva napjai, nincs számára jövő a nemzetek életében.

Kevés nemzet van, mely kisirtabb szemekkel nézhetne multba, mint a magyar; kevés nemzet van, mely remegőbb kezekkel nyulhatna jövője után mint a magyar. Az mégis multjára nézve isteni kegyelem jeleül, jövőjére nézve vigaszul szolgál: hogy az isteni gondviselés bár fájós, de mély nyomokat hagyott történetén, hogy egy pillanattal fölismerhesse jövője ösvényét.

A fölkelő nap messze tartományjaiban, atyái házában, rokonságai között lakott e nemzet, míg meg nem látogatá az Úr, mint egykor Ábrahámot¹⁾, s nem hívá meg „kimenni földéről, rokonságai közül, atyái házából ama földre, melyet mutatand néki.“

¹⁾ Gen. 12, 1.

Es fölkerelkedék e nemzet „Hun“ név alatt mintegy felhő, mely haladva növekszik, dúlva vonul; s magához csatolván a legyőzött nemzetek töredékeit, ellepé Tiszának, Dunának téreit; megrázkódtatá kelettől nyugotig a félvilágot; míg önnön terhének sulya, viszályainak fürgetege, elleneinek nyomása Egyiptomba nem kényszeríté menekülni, mint Ábrahámot az éhség¹⁾).

De sem Ábrahám Kánaanját, sem őseink nem feledheték Tiszájukat; s addig időzének csak vándorlásaikban, míg erőre kapván, újra el nem foglalhaták a megszeretett földet. És százados birtoklás után megis tartják, ha önnön elméjük nyugtalan-sága, Nagy Károly keresztény rendszerető féltékenysége, elleneinek sokasága másodsor is nem kényszeríti Egyiptomba menekülni, mint Ábrahám maradékát az éhség²⁾).

Nagy Károly elve az volt, hogy minden nép kötelessé elismerni a római Imperator hatalmát. Ezért akartak az Ottók, Henrikek Magyarország fölött uralkodni. Innét a féltékenység.

Tomboltak Kánaan fiai Jákob elköltözésén; azonban az isteni gondviselés útjai eltérnek az emberek útjaitól. Az isteni gondviselés magának kövekből is teremt Ábrahám fiait; pásztor fiúval ütteti le Goliátot, asszonygyal Holofernest.

A kétszer elűzött nemzet harmadszor is megjelenik a világ szinpadán; legyőzi elűzőit, s ez egyszer a maradás reményével fészkelki be magát Kárpát bércei közé.

A maradás reményével, mondom; ha az országok alapja a győzedelmek, s nem azon törvények bölcsesége, a melyek szerint kormányoztatnak; s nem az Úr azon félelme, a melylyel a népek magukat az isteni gondviselés alá vetik.

Elhomályosíták őseink nyilaikkal a napot Attila alatt; áttörhetlen gátokkal övedzék körül magukat a Cagánok alatt; mint kölykeiket kereső oroszán harcoltak az Árpádok alatt, s harmadszor is megtörik erejük, ha szent Istvánunk, az ország e Mózese, le nem hozza Szinai hegyéről népe számára a törvények tábláit.

Fölismervén ugyanis, hogy hijába virrasztanak a lakosok a város fölött, ha az Úr nem örködik fölötte; országának kormányát egy részről a kül és bel viszonyok bölcs felfogására fektette; más részről a keresztény katolikus vallás behozatala által az isteni gondviselés szárnyai alá helyezte.

Törvényeiben megalkotta a kormányzás testét, éltető erőt

¹⁾ Gen. 12, 10.

²⁾ Móz. I. 46.

pedig bele lehelte a keresztény kath. vallás szellemét, s e kettőre, mint élő kőszálra építette nemzete alkotmányát, jövőjét, életét.

Az idők elhaladtak; sok vihar keletkezett, dühöngött, elült, s a nemzet manap is azon mustárfa árnyékában ül, melyet számára Sz. Istvánunk ültetett az új földön. Ott ül, komor gondokba mertülve, arcán a ránczok kérdő jelével, mintha aggódva kérdené: Mi van jövőmről a gondviselés könyvében. És méltán aggódva; mert vajmi könnyen megtörténhetik, hogy midőn „oroszlán elül fut, medvével találkozik“¹⁾).

A hajótörésből menekült, a kinek láthatárán még komor felhők mutatkoznak, legjobban cselekszik, ha multjából, s az isteni gondviselésnek multján hagyott nyomaiból okoskodja ki: mily irányt kövessen hajójával.

Elmélkedésünk a szeretett Haza körül forog; annak multjába néz, jövője ösvényét keresi. Sok az ösvény, több a tanács; legbiztosabb tudomány hozzá: érteni az isteni gondviselés nyelvét.

A világ fejedelmei királyi székeikbe ülendők, emberekből választják, a kiknek tanácsain járjanak. Miértis sem azon nem csudálkozhatni, ha Amanokat²⁾ választanak; sem ha vakot választván, mind ketten a verembe esnek³⁾, vagy széthányatnak a föld színéről mint a por. Zsolt. 1, 4.

Nem így Salamon, ki atyjának királyi székébe ülendő, az Istenre vetette szemeit, ki atyjával irgalmasságot cselekedett, s mély alázattal könyörge mondván: „És most Uram Isten! te királylyá tetted szolgálodat, én pedig gyermek vagyok, nem tudom kijövetemet; adj értelmes szívet a te szolgálódnak, hogy, megítélhesse népedet, és választást tegyen a jó és gonosz között“⁴⁾).

És ha most azon istenességre gondolunk, mely szent királyunk egész életét jellemzé, egy perczig sem kételkedhetünk: vajjon a világ fejedelmei után indult-e szent királyunk, vagy Dávid bölcs fia Salamon után?

Ha pedig azon bölcseségre, melylyel ügyeit intézé; azon éleslátásra, melylyel a századokba előre nézett; azon sikerre, mely

¹⁾ Amosz. 5, 19.

²⁾ Eszter. 3.

³⁾ Luk. 6, 39.

⁴⁾ Kir. 3, 3, 7.

tetteit dicsőség fényével övedzi: akkor szinte látjuk őt az Úr színe elébe borulni, szinte halljuk könyörögni: „És most Uram Isten! te királylyá tetedd szolgálodat, adj értelmes szívet neki, hogy megítélhesse népedet, és választást tehessen a jó és gonosz között“, s nem is csudálhatjuk, ha az Úr vele vala mindenekben, amiket kezd vala.

S valóban az atyái házából kiindult, rokonságai közül kivándorolt, természetétől nyers, győzelmei által elszilajult nemzetnek, mely igenis hajlandó vala vérkalandok által maga ellen huzítani a népeket, nagy szüksége is volt oly fejedelemre, kit az Úr válaszszon Dávid fiaiból, s kinek böles és értelmes szívet adjon megválasztani a jót a gonosztól, s kivel vele legyen mindenekben, amiket kezd vala.

Mi lehetett ugyanis könnyebb, mint vesztét látni, s mi nehezebb, mint életet ígérni e nemzetnek számtalan ellenséges népek közepette, faj- nyelv- rokonság nélkül véres győzelmek által fölhívott boszúk daczára?

Ellenben még mi vala óhajtandóbb, mint oly törvényszerkezetre fektetni e nép kormányát, mely belülről az erőket egyesítse, nevelje; kívülről a fenyegető veszélyt vagy elhárítsa, vagy legyőzhetővé tegye?

Mennél nehezebb a holnapi nap szövevényeibe látni, eseményeit vezetni: annál istenibb szent István műve, ha ő nem napokra, havakra, évekre, de századokra számított. És szent István századokra számított!

E végből tette tanulmányai tárgyává nemzete szokásait, hajlamait, természetét, törvényeit, hogy az új alkotmány, mely szerént az ország alapja leteendő, test legyen a nemzet testéből, vér véréből.

E végből vette számításba a külső körülményeket, kölcsönzött többféle intézményeket a legyőzött, a szomszéd, a miveltebb nemzetektől, az egyházi és római jogból, az egyes nemzetek törvényeiből.

A nemzet számításba vétele által egybe forrasztotta nemzetét a kormánygépezettel; a körülmények számításba vétele által kapcsolathozta nemzetét a külnemzetekkel.

A ki nem feleli, mennyire szelidülnek az emberek egymás elleni gyűlölségei, ha elveikben, törvényeikben, életükben rokonságra találhatnak, az feltalálja sz. Istvánunk művében a nagy törvényhozó bölcsejét.

E böles előzmények után fölvette a királyi czimet; megosz-

totta népével a törvényhozási hatalmat; megyékre osztotta az országot, azokra bizván fölségi akarata, a törvények végrehajtását, önnön ügyeik vezetését; betiltotta a kalandharczokat; behozta a földmívelést; büntetést szabott a kihágásokra. Mely intézmények már az első tekintetre törvényhozói ihlettségre mutatnak; következményeikben pedig a reményt is túlhaladták.

Nagy Sándor neve kiáltóbb Istvánénál; első Napoleoné még szédítő is. Azok mégis csak zápor árja voltak, mely rohanva, és dülva öntöz; holott szent István élő patak, melynek mentében örökké virulnak a mezők.

Azok a pillanat emberei: ez a századoké; azok halmoztak: ez épített. Azokat a szenvedély vezette: ez az ész és gondviselés intéseit követte.

A királyi czim emelte a legfőbb személy tekintetét, az egyházi fölkenés a vallásos kegyelet szentélyébe magasította.

A törvényhozási hatalom megosztása megelőzte oly törvények hozását, melyek a nemzet jellegével ellenkezének; készebb tette a nemzetet a befolyásával hozott törvények teljesítésére, Solonokat, Lykiurgokat adott a nemzetnek.

Az ország megyékre osztása minden megyéből várt alkotott, ahonnet a hódítónak minden megyét külön meg kellett volna hódítania. Ez menté meg a nemzetet a török századok alatt.

A megyei önkormányzás tanoda volt a nemzet számára, ahol az élet tanított, az ifju esze fejlett, a korosé érett. Ez képesítette a nemzetet vagy kikerülni veszélyeit, vagy legyőzni. Ez emelte a politikai érettség, jellem oly magas fokára, a honnan csudákat mivelt, melyeket Európa legszamosabb és miveltőbb népei csak bámulni tudtak. Ki ne emlékeznek az utolsó két évtized vér- és tegyvertelen harcaira, melyekből szent István népe a győzelem, a politikai érettség babérjaival lépett ki. Ki ne emlékeznek Cicero híres szavára: „Cedant arma togae“. A politikai jellem, érettség diadal napjai voltak azok. Ha Pyrrhus akkor él, megbánja hogy a római senatus tagjait nevezte merő királyoknak.

Mely bámulatos ereje sem számában, sem fegyverében nem rejlik e nemzetnek, hanem alkotmányában, mint Sámsonnak hajában.

Ez alkotmány tövében összszeomlott a keleti, dongáiba dült a fölélesztett nyugati birodalom; s a maroknyi magyar nép szent István alkotmányának árnyékában nyolcz század mulva is él, s épen e napokban készül uj korszakba lépni, hogy beteljesedjék egyik bölcsének jóslata: Magyarország nem volt, hanem lesz.

És hogy teljes legyen ez alkotmány dicsérete, lehetetlen tör-

téneti emlékül föl nem hoznom, miszerint majdán oly büv és titokszerű ez alkotmány mint Izrael Istenének frigyszekrénye, melyet a filiszteusok elfogván vesztükre hurczoltak hazájukba. Csapás után csapás érte őket, mignem fejedelmek kérve kérték a népet: „Bocsássátok el Izrael Istenének szekrényét, és menjen vissza helyére, nehogy megöljön minket néptünkkel együtt ¹⁾).

Ne feledjük azonban, hogy a lélek az a mi éltet, szent István alkotmányának lelke a keresztény katolikus vallás, melyet abba szent István lehellett.

Szent István jámborságához mi sem vala illőbb, mint az ókor zsolyosmás királyával, Dáviddal kezdeni uralkodását, ki miután királyi székébe ült volna, első gondjává tette: Izrael Istenének frigyszekrényét Obeddedom házából, saját városába vinnie, népére árasztania azon áldozatokat, melyekkel Isten Obeddedom házát a frigyszekrényért megáldotta ²⁾).

A jámbor Sarolta gondjai alatt nevededett István előtt nem volt titok, miszerint a keresztény vallás a szivet nemesíti; az észet fölvilágosítja; a népeket egymással kiengeszteli. Zebedeus négy-szer annyit ad vissza; Krisztus imádkozik elleneiért; Szapáry szabaddá teszi Hamzsát.

Más oldalról meg nagyon retteg vala népeért az ő bálványai, vad harczi miatt; de még győzedelmei miatt is nagyon fél vala, nehogy az amorreusok királyai összeesküdjenek, és fölkeljenek kiirtani nemzetét Kanaan földéről ³⁾).

De meg az isteni gondviselés is majd a csipke bokorból, majd a villámok nyelvén, majd az álmak látásaiban szól az ő választottaihoz, és részt vesz nemzetek történetében.

Mely hárnas sugallat következtében megindul feltűzni hazája bércein a golgotai keresztet, meghíni népét az élő forráshoz, ahonnan az örök élet igéi csörgedeznek.

Megindul feltűzni hazája bércein a szent keresztet, hogy népe erkölceit szelidítse, sziveit nemesítse, nemzetét elleneivel kiengesztelje, Krisztusban testvérekké tegye; hogy elhárítsa népéről a kölcsönös agyarkodás kiirtó veszélyeit; biztosítsa számára

¹⁾ Samuel I, 5, 11.

²⁾ Sam. II, 6, 12.

³⁾ Josue 10.

nem az ó szövetség fegyvere, hanem az új szövetség szelid lelke által Kanaant.

Jól számított-e szent István magának a vallásnak tekintetéből, világos ennek tartalmából, mely a testvériségben a szeretet, a szeretetben a béke alapkövét teszi le; mely a jó és rossz; a büntetés és jutalom fogalmaiban birót állít az ember fölé és meghija mind azt cselekedni másoknak, a miket szeretne, ha mások tennének neki ¹⁾).

Ahonnét sem a lelkiismeretekben, sem a népek, sem a fejedelmek között nem lehetséges a harc, hacsak Krisztus tanával meg nem hasonlanak.

De még a kereszténység első szürkiületében, az ószövetségben is, csak az istentelen Achab foszthatta meg Nábótot szőlőjétől ²⁾; s manap is csak egy új Nabuchodonozor fűttetheti kemenczéit lengyelhon Szidrach, Mizach, Abdenagoinak ³⁾. De ne feledjük hogy Acháb vérét a kutyák nyalták; Nabuchodonozor a harmok közé alacsonyított.

Jól számított e politikai tekintetből, s nem hinném hogy tagadná, aki eszébe veszi, hogy nyugot, dél és délkeletről csupa keresztények környezték az országot, a kik csak örvendhettek, hogy szent István erős de nyers népe a kereszt szelid járma alá hajtotta fejét, s kard helyett a béke olajágát lobogtatja.

Annál inkább is, hogy alig virágzott ki hazánk völgyeiben Jessze vesszeje, alig kezdetek hegyein lobogni Golgota zászlói, Jericho falai leomlásának első hírére, azonnal megjöttek a gabaoniták szövetséget keresni ⁴⁾; szent István unokáját Lászlót fél Európa vezérének óhajtotta; a fejedelmek udvaraikat királyi szízeinkkel ékesítették; Visegrád Europa békevárosává lett.

Mert voltak e nemzetnek nagy napjai is, de a melyek azon korba esnek, a midőn Golgota zászlói teljes fényükben lobogtak bérczeinken; a vitézek kardjáról olvasók lógtak; az oltár szolgálói lángoló szívvel mutatták be a vérnélküli áldozatot; a jegyesek szűz pártával léptek az oltárhoz; szegény, úr, egyaránt disze volt a szentegyháznak; az előkelőbb nem volt fehér holló a templomban!

Voltak e nemzetnek fényes napjai is; de azok elborultak, midőn az Úr népe megszakadozott szívében, meghasonlott hitében; midőn ki Betelbe, ki Dánba ment imádni Jeroboam bor-

¹⁾ Matt. 7, 12.

²⁾ Kir. III, 1.

³⁾ Dan. 3.

⁴⁾ Josue 9.

juit ¹⁾), és Dávid házát senki sem követte az egy Juda nemzetségen kívül. Mi bűnné lévén majd az Assiriusok, majd a Babiloniaiak kezébe estünk, és leesett koronája fejünknek.

Föltépjem-e a még be nem hegedt sebeket, vagy megkiméljem a vértől sziveiteket? Hanem jó nekünk a mult tükörebe néznünk, látnunk történetünkön az isteni gondviselés nyomait.

Nyolcz egész százada hogy sz. István bölcsesége kormányalakjának testébe lélekül a keresztény k. vallást lehelte. Ezer vihar vonult el fölötte. Voltak derűi, voltak borúi. Derűi azon korba esnek, a midőn az egy katolikus vallás lelke vezette a kormány gyeplőit. Borúi egyidejűek a hitszakadással.

Nem tanulság-e ez arra, hogy átkos dolgon török fejüket, a kik a kormánytestből kiakarják úzni a szent István bele lehellette lelket.

Látott-e már a világ valaha országot vallás nélkül? S nem-e inkább akkor dőltek meg az országok, midőn a vallás tüze kialudt a keblekből? S ha már a hamis vallások támaszaik lehettek az országoknak, mennyivel inkább a keresztény katolikus! Avagy a király, a miniser, a követ, a bíró szögre akaszthatja otthon vallását, lelkiismeretét, midőn a tanácsba megy, hogy kilehessen úzni a kormányból, annak lelkét, a vallást?

Nem tanulság-e, hogy az ország legnagyobb ellenségei azok, a kik előtt egyik vallás olyan mint a másik, kik hitközönyösök?

Ezek elsőbben is nem veszik észre, hogy a régi római birodalom fájába akkor csett bele a féreg, midőn minden legyőzött népek vallását magáévá tette, s végre egyet se vallván kiüzte kormányából az éltető lelket, a vallást. A test, ha elválasztatik tőle a lélek, rothadásnak indul, és a pogány Róma ledőlt s rabiába görbedt.

A közönyösök nem veszik észre, hogy midőn egyik vallás olyan előttük mint a másik, kizárják a vallásból az igazságot.

E jó emberek a természettanban váltig vitatják, hogy a föld forog önnön tengelye körül, és nem a nap föld körül: a vallásban meg nem kérdik, melyik forog?

E jó emberek a történelemben a szórszálhasogatásig kutatják: ki, mit, mikép tett, mondott? A vallásban nem kutatják, nem keresik az igazságot.

E jó emberek egymás hajába kapnak a bölcsészeti vélemé-

¹⁾ Kir. III, 12.

nyeken az igazságért. A vallásban mindegy nekik minden, és nem törődnek az igazsággal.

Nem látják e szánandó emberek, hogy a ki azt mondja: nekem mindegy akármelyik vallás; az azt mondja: nekem mindegy, akár igaz valami, akár nem; akár fehér akár fekete, akár jó, akár rossz. —

Már most kérdem: olyan ember-e ez, a ki előtt mindegy: akár igaz valami, akár nem; akár jó, akár rossz, a kire lelkünket is rábizhatnánk? Mert a magyar azt tartja becsületes embernek, a kire lelkét is rábizhatja. Rábizhatjuk-e pedig lelkünket oly emberre, a ki előtt mindegy: akár igaz valami, akár nem; akár jó, akár rossz?

Akarhattok-e ilyen embert útnutatóul, vezérül, előljáróul? Vagy inkább nem fordultok el tőle? Jól van fussatok az oly embertől, aki előtt mindegy, akár melyik vallás; és keressétek az igazságot a vallásban épen úgy, mint a természettanban, történelemben, bölesészetben. És ha megtaláljátok valamelyik vallásban az igazságot, azt váltig kövessétek, és tegyétek kormánygépezetek lelkévé, hogy örökké éljen hazátok, mint az igazság.

Ha valaki többet tesz, mint amennyire erejénél fogvást képes, azt a többet bizonyosan valaki másnak segélyével teszi.

Hogy a maroknyi magyar nemzet Európa legszebb, legazdagabb országát többféle, és magánál mind számosabb népektől elvette; számtalan véres küzdelmek, ármányok, között megtartotta, ez oly eredmény, mely annak erejét bámulásig fölülmulja.

Nézd körül már most magadat, kedves nemzetem, hogy megtaláljad, megismerjed, bemutassad azt a valakit, azt a jó barátot, a kinek segélyével tetted azt a többet, a mi a te erődöt bámulásig fölülmulja; hadd szorítsuk őt szívéinkhöz, s köszönjük neki és ezerszer köszönjük kegyes jóvoltát.

Nézd körül magadat. Vagy nem találsz se jobbra, se balra a nemzetek között? Sőt épen azok környeznek, a kiktől a fegyvert ősi jogánál fogva elvetted s a kik ellen, hogy megtartsad, szüntelen küzdened kell?

Akkor fordulj a földhöz, és keresd annak gyomrában, azt a valakit, azt a jó barátot, a kinek segélyével tetted azt a többet; mert léteznie kell, miután ezer éve, hogy nyújtja jótékony jobbát.

Vagy a föld, hazád földje az épen, amit megvédened kell? Hogy nyújthatna az tehát segélyt, miután ő szorul karjaid erejére, ő eseng hozzád veledemért szorongatott napjaiban?!

Ha pedig se fennt a nemzetek között, se a mélységben a föld

gyomrában nem találod, azt a valakit, azt a jó barátot, a kinek segítségével tetted azt a többet, a mi a te erődet bámulásig fölülmulja, s mégis léteznie kell, miután ezer éve hogy nyújtja baráti jobbát: akkor nézz föl a csillagok fölé, és ismerj arra a te jó akaródra az isteni gondviselésben; akkor borulj le szent István első apostoli királyod előtt, hogy alkotmányának lelke, a keresztény katolikus vallás által, az Istent tette jótékony barátoddá, az Istent tette szövetségeseddé.

Nincs nemzet, mely történetében annyira hasonlítana Izrael népéhez mint a magyar nemzet; s e hasonlítás, óh e hasonlítás majd örömmel majd búval tölti el szívedet!

Örömmel, ha a Fáraók kezéből kiszabadulásra, a veres tenger csudálatos hullám-falaira, a puszták üde forrása kősziklájára emlékezem: búval, ha a zsidó nép szétszóratása, a pusztaság utálatosságá terül el szemeim előtt.

Elkomorul lelkem, ha megvillanik előttem a lehetlenség, hogy az isteni gondviselés megvetése, a vallástalanság szomorú lelke arra viheti egykor nemzetemet!

Azért is hozzád folyamodom, szent István, dicső apostoli első királyunk, imádkozzál e nemzetedért, hogy ismerje föl történetén az isteni gondviselés által bölcsen kimutatott ösvényt és soha attól el ne távozzék.

Imádkozzál utódodért e nemzet koronás Királyáért, hogy az Isten értelmes szívet adjon neki, megítélhetni népeit, és választást tenni a jó és gonosz között; imádkozzál érette, hogy az Isten erőt adjon fegyverének, dicsőséget nevének, isteni félelmet lelkének.

Imádkozzál azon vallásnak, melyet kormányod és alkotmányod lelkévé fogadtál, Főpapjáért, az ország Herczeg Primásáért, és a többi főpásztor és lelki őrünkért, hogy az egyetlen akolba¹⁾ el terelhessék nemzetedet, s elvezérelhessék az örök életre.

Imádkozzál híú népedért, hogy a bölcseséged által kijelelt nyomokon mint a keresztény k. hitvallásnak buzgó hivei haladjunk, hazánkban a boldogság terjedjen, s mindannyian egykoron az üdvösségre érdemesittessünk a mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.

¹⁾ Erit unum ovile et unus Pastor.

